

Бэлэмнэний болох оёолоругар ункуу куруһуогун тумуктуур дьарыктаныы барыла.

Тиэмэтэ: “Араас норуоттар ункуулэрин кытта билиһиннэри”.

Тэрээһин чааһа:

Оёолор, хаамы музыкатын добуһуолунан, саала устун тогуруччу хааман сиркилэ иннигэр тураллар. Бокулуон музыканан хамсаныыны онорон дорооболоһоллор. Бокулуон: кохсулэрэ коно, тоболоро утары, атахтарын балаһыанньата 1 позиция, илиилэрэ-1 балаһыанньа. “Биир”-уна атахтара туора хардылыыр. “Икки”-тобуктарын токуруппакка эрэ атахтарын тоботугэр ондойоллор уонна тилэхтэригэр туһэллэр. “Ус”-ханас атахтара туора хардылыыр. “Туорт”-тобуктарын токуруппакка эрэ атахтарын тоботугэр ондойоллор уонна тилэхтэригэр туһэллэр.

Педагог: Дорооболорун, оёолоор! Бугун биһиги сайынны айылбалаах ойуурга айаннахпыт. Айаннаан иһэн араас кыыллары корсуохпут. Чэ эрэ, бары айаннааххайын! (Экраанна сайынны айылба, кыыллар слайдара костор.).

Эти-хааны эрчийии:

Самаан сайын буолбут. Биһиги куоһунэн чэлгийбит, сибэккинэн симэммит ойуурга хааман иһэбит. (Оёолор тогуруччу, биир суолунан, ункуу хаамынан, атахтарын тардан хаама уорэнэллэр. Хамсаныылары тэтимнээх добуһуоллаах музыканан онороллор).

№1 хамсаныы: Ойуурбутугар куммут куускэ да куускэ тыгар. (Атахпыт тоботугэр тогуруччу хаамабыт. Илиибитин алларааттан – уоһэ таһаарабыт, куннэ тардыһабыт).

№2 хамсаныы: Оёолоор, истин эрэ, кимнээх эрэ санарсаллар дии? (Чыычаахтар). Чыычаахтар хамсаналларын утуктуоххэин эрэ. (Атахтарын тоболоругэр чэпчэкистик суурэллэр, моонньууларын уһаталлар. Илиилэрин, кынат курдук туттан, уоһэ-аллараа сапсыналлар).

№3 хамсаныы: Аны корун эрэ, ким эрэ биһиэхэ ыстаналаан иһэр, уһун кулгаахтаах, тургэн сырыылаах. Ким эбитий? (Куобах). Куобах хайдах ыстаналыырын кордоруоххэин эрэ. (Оёолор атахтарын холбоон баран токуталлар, илиилэрэ иннилэригэр, тарбахтарын аллараа туһэрэн холбоон туталлар. Чэпчэкистик ойоллор).

№4 хамсаныы: Салгыы айаннаан иһэбит. Оёолоор, корун эрэ, куобахпытын ким эрэ экирэтээри гынар, куп-кугас туулээх, уһун кутуруктаах. Кимий ити? (Албын саһыл). Саһыл хайдах хамсанарын утуктуоххэин эрэ. (Оёолор саһыл уомуутун, сабдыйытын

утуктэллэр. Атахтарын токутан, уомэн эрэр курдук хаамаллар, илиилэрэ иннилэригэр, тарбахтарын аллараа түһэрэн холбоон туталлар, тугу эрэ имэрийэр курдук бытааннык хамсаналлар).

№5 хамсаны: Аны корун эрэ, кырасыабай да кырасыабай кулунчук айаннаан иһэр дии. Кулунчук хайдах суурэрий? Кордоруоххэйин эрэ! (ОБолор кулунчук суурэрин утуктэллэр. Икки илиилэрин иннилэригэр туталлар, атахтарын оро котобон, ат тэтимин тутан айанныыллар).

№6 хамсаны: ОБОлоор, оол ыраах-ыраах, ким эрэ онойон турар дии, улахан бабайы, суон хаабынас куоластаах. Кимий ол? (Эһэ). Эһэ хайдах хаамарый? (Ыараханник, бытааннык, иэбэннээн хаамар). Чэ эрэ, бары эһэлии хаамыххайын эрэ. (ОБОлор эһэ хаамарын утуктэллэр. Атахтарын кэнэтэллэр, илиилэрин иннилэригэр туталлар, тарбахтарын сарбатан утары корор. Эһэлии иэбэннээн, бытааннык хаамаллар. Музыка бутуутугэр сиэркилэ иннигэр кэлэн тураллар).

Сурун чааһа:

Педагог: ОБОлор маладыастар, учугэй бабайытык хамсаннылар! Бугунну дьарыктаныбытыгар биһиги араас норуоттар хамсанылары билсиэхпит, уорэтиэхпит. Биһиги Сахабыт сиригэр араас норуоттар олоролор. Ханник норуоттар олоролорун билэбит дуо? Ааттатылаан корун эрэ, билэр буоллаххытына! (ОБОлор эппиэттэрэ). Саамай соп! Биһиги манна, Сахабыт сиригэр, эйэлээхтик, биир сомоҕо, биир дьизэ-кэргэн буолан, эйэ-дэмнээхтик улэлээн-хамнаан, бэйэ-бэйэбитигэр комолосуһэн олоробут. Оттон араас норуоттар бэйэлэригэр туспа сокуоннаахтар, итэбэллээхтэр, ураты туспа хамсаныылаах ункуулээхтэр. Олортон биирдэстэринэн буолар-нуучча норуота. Нуучча норуоттарын ункуулэринэн буолар: хоробуот ункуутэ, кадриль, барыня, араас предметтэрдээх ункуулэр, ол эбэтэр-былааттаах, корзинкалаах, ложкалардаах, венуктаах, сибэкиилээх. Ункуулэрэ тургэн да, бытаан да, элбэх да буолан, пааралаах да буолуохтарын соп. Танастара сырдык, ордук кыһыл, от куох, саһархай, халлаан куох оннору тутталлар. (Слайды короллор). Аны билигин нууччалар биир хамсанылары уорэтиэхпит. Бары миигин болҕойон коробут уонна утуктэн иһэбит..

№1 хамсаны: Бастакы хамсаныбыт “Ковырялочка” диэн ааттаах. Атахпыт балаһыанньата-2 позиция, илиибит оттукпутугэр. Бастаан уна атахпытын тардан кэннигэр уурабыт, онтон ол атахпытын утары таһааран атахпыт тилэбэр уурабыт. Уонна миэстэбитигэр ус притоп тоһургуубут. Итинник курдук ханас атахпытыттан оноробут.

Педагог: Оџолор маладыастар, учугэй баџайытык онордулар. Аны салгыы экрааны кордубут эрэ, бу ханнык норуоттар буолуохтарын собуй? (Оџолор эппиэттэрэ). Бу оџолоор, Узбек норуоттар буолаллар. Узбектар Итии дойдуга олороллор. Кинилэртэн биһиэхэ, тымныы сиргэ, араас минньигэс фрукталар кэлэллэр. Дьэ эрэ, ааттатаалаан эрэ, ханнык фрукталары сиибитий? (Оџолор эппиэттэрэ). Сооп, ол эбэтэр-яблока, дыня, апельсин, арбуз уо.д.минньигэс фрукталар буолаллар. Узбектар эмиэ сырдык, араас онноох танаастары кэтэллэр уонна ыстааннаах буолаллар. Уонна оссо биир уратылара диэн Узбек оџолоро хас да оруллубут косичка баттахтаах, тоболоругэр “тюбетейка» диэн бэргэхэлээх буолаллар. Ункуулэригэр эмиэ бэйэлэрин дойдуларын араас тугэннэрин, айылбаларын, сугуруйуулэрин урууһуйдаан кордороллор. Паарнай, элбэх буолан, соџотохтуу уонна да атын арааһынай предметтэрдээх ункуулуохтэрин соп. Дьэ эрэ, аны билигин Узбек оџолорун биир биллэр хамсанылары уорэтиэхпит. Бары миигин утуктун эрэ.

№2 хамсаны: Иккис хамсаныбыт «Кун сарданатын урууһуйдааһын». Атахпыт балаһыанньата 2 позиция, илиибит бэлэмнэнии балаһыанньатыгар. Ханас атахпыт тинилэџин утары сиргэ уурабыт. Арыый умса туттан илиилэрбитин иннигэр имигэстик эрийэбит. Онтон ити атахпытын кэннигэр уктэнэбит. Илиибитин тобобут урдугэр таһааран эрийэбит, бэйэбит кэдэйэбит. Бу хамсаныны кэннинэн туран эмиэ хатыылыбыт.

Педагог: Маладыастар, учугэйдик барытын онордугут. Салгыы барабыт. Экрааны кордубут эрэ, кимнээџи коробутуй? (Оџолор эппиэттэрэ). Бу, оџолоор, Кытай норуоттара буолаллар. Кинилэр эмиэ Итии куннээх дойдуга олороллор. Кинилэр туох уратылаахтара буолуон собуй? (Оџолор эппиэттэрэ). Кинилэр аһыллаларыгар палочкаларынан тутталлар дии уонна ордук собулээн сиир астарынан буолар-суши, ириис, синньигэс лапса. Танаастара эмиэ чаџылхай, сырдык, араас оннордоох буолар. Уһун халадаай ырбаахы кэтэллэр, суон пояһынан эринэллэр. Ордук ункуугэ туттар тэриллэринэн буолар- зонтик, веер, «Сакура» диэн сибэкки уонна улахан дракон тобо. Ункуулэригэр эмиэ пааранан да, соџотохтуу да, элбэх да буолан ункуулуохтэрин соп. Уолаттара ордук, бэйэлэригэр биллэр, “Ушу», “Кунг-фу” диэн охсуһуу хамсанылары урууһуйдаан кордороллор, кыргыттара нарын, намчы, кыраһаабайдык хамсанан ункуулууллэр. Уорэтиэххэин Кытай биир биллэр хамсанытын. Миигин утуктэбит.

№3 хамсаны: Уһус хамсаныбытын веердаах оноробут. Атахпыт балаһыанньата 6 позиция, веердаах илиибит туоспутугэр хомуллубут. Уна атахпытыттан сабалаан уна диэки хардыылыбыт, тобуктуу олоробут, илиибитин уоһээттэн- аллара веердарбытын

аһабыт. Онтон ханас атахпыттан саҕалаан ханас диэки хардылыбыт, тобуктуу олоробут. Илиибитин уоһээттэн- аллара туоспутугэр аҕалан веердарбытын сабабыт.

Педагог: Маладьыастар, сопко онордугут. Аны билигин, оҕолоор, бэйэбит норуоппутун экраанна коробут. Дьэ эрэ, биһиги туох уратылаах эбиппитий? (Оҕолоор эппиэтэрэ). Сооп, биһиги саамай собулуур, ытыктыыр бырааһынньыктаахпыт дии. Ханнык бырааһынньыгы ол? Хаһан буоларый? Соп, маладьыастар! Бырааһынньыкпыт-Ыһыах дэнэр, итии, куйаас саҕана, сайынын буолар. Ыһыахпытгар биһиги саамай учугэй ырыабытын, ункуубутун толоробут, онтон куустээх-уохтаах уолаттарбыт араас курэхтэһиилэргэ кытталлар. Оҕолоор, биһиги саамай сугуруйэр ункуубут Кун ункуутэ-Оһуохай диэн. Тоҕо Оһуохайбыт Кун ункуутэ дэнэрий? Тоҕо диэтэххэ норуоппут былыр-былыргыттан Куннэ сугуруйэр эбиттэр, кун биһиэхэ итиини, сылааһы, сырдыгы, олобу аҕалар эбит. Оһуохай-сахалар хоробуот ункуулэрэ буолар уонна биир киһи-Оһуохайдыт этэн, саҕалаан ыллыыр. Ункууну бары тэнник, илии-илииттэн ылсан, кун эргииринэн хааман ункуулуулэр. Бастаан бытааннык саҕалыыллар онтон улам тургэтэтэн, ыстаналаан ункуулээн бутэрэллэр. Уонна оссо биир биллэр уратыбыт-тылынан, остуоруйаны кэпсиир курдук, кэпсээһин Олонхо диэн буолар. Олонхону эмиэ Олонхоһут кэпсиир. Кэпсээнигэр Орто, Уоһэ уонна Аллараа дойду охсуһууларын туһунан урууһуйдаан кэпсиир, олонхолуур. Олонхотун хас да да кун кэпсиэн соп. Саамай биллэр, туттар саха муз.инструмеммытынан буолар-Хомус. Хомуһу уна илиилэринэн таарыйан, хамсатан тыаһаталлар. Хомуска дьуруһуйэн-айылҕа уһуктуутун, кыллалар санаралларын утуктэн хоһуйаллар. Ытыктыыр, сугуруйэр кыылбытынан буолар-Ат. Аппытын биһиги ырыабытыгар, ункуубутугэр, оонньуубутугар хоһуйабыт. Сахалыы танаспытгар эмиэ сырдык онноох халадаай ырбаахылары, хаһыаччыктары, араас сахалыы орнаменнаах тиктэн кэтэбит. Атахпытгар этэрбэс кэтэбит. Илиибитигэр туттар тэрилбитинэн буолар-чороон, чаппараах, салама, дэйбиир. Дьэ эрэ, аны билигин “Чаппараахтаах ункуу» хамсанытын уорэтиэххэийн.

№4 хамсаны: Тордус хамсаныбытын чаппараахтаах оноробут. Атахпыт балаһыанньата 6 позиция, чаппараахтаах илиибит иннибитигэр. Уна атаһтарбытыттан саҕалаан утары биир хардыыны оноробут, тобуктуу олоробут. Чаппараахтаах илиибитин утары алларааттан-уоһэ таһаарабыт. Онтон ханас атахпыттан саҕалаан кэннигэр иккис хардыыны хаамабыт, тобуктуу олоробут. Чаппараахтаах илиибитин уоһээттэн-аллара туоспут иннигэр тоттору илдьэбит.

Тумук чааһа: Оҕолоор, манан биһиги дьарыктаныбыт тумуктэнэр. Бары манна сизеркилэ иннигэр 2 линияҕа туруоххайын эрэ. Бугунну дьарыктаныбытыгар биһиги туох сананы

биллибитий? Ханник кыылары сайынны ойуурбутугар корсубуппутуй? Ханник араас норуоттар тустарынан биллибитий? Ханник норуоттар ункуулэрин эһиги ордук собулээтигитий? (О5олор эппиэттэрэ). Бугунну дьарыктаныыга эһиги музыканы учугэйдик истэн, хамсанылары чэпчэтитик толорон, илиини-атабы тэннэ уктээн хамсанан кытынныгыт, маладыастар! Аны билигин тумукпутугэр бокулуоммутун оссо тогул оноруоххайын. (О5олор дьарыктаныы инникитигэр онорбут бокулуоннарын онороллор, хаамы музыканан саалтан тахсан бараллар).

